

Аннотация

С тех пор, когда Украина стала независимым государством, сложились обстоятельства для более глубокого изучения многих исторических проблем, среди которых важное место принадлежит исследованию истории повседневности научно-педагогической интеллигенции. Статья посвящается проблемам материального обеспечения жизни и условий труда научно-педагогической интеллигенции Украинской ССР второй половины 50-х – первой половины 60-х годов XX столетия.

Ключевые слова: научно-педагогические кадры, научно-педагогическая интеллигенция, материальное положение, жилищные условия, качество преподавания, материально-техническое обеспечение, хрущевская « оттепель », десталинизация, либерализация, реформирования.

Annotation

When Ukraine became the independent state, many historical problems were analyzed. Among them an important place belongs researching an everyday life of scientific and educational intellectuals. The article is devoted to problems of Ukrainian pedagogical intellectuals in the mid-20th century.

Keywords: research and teaching staff, scientific and pedagogical intelligence, financial status, living conditions, quality of teaching, logistics, Khrushchev "thaw" de-Stalinization, liberalization reforms.

Віктор Вахонєв
Іван Стичинський
(Київ)

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ КИЯН У 1918 РОЦІ

У даній статті розглянута проблема повсякденного життя киян у 1918 році. Джерелами для дослідження слугували спогади очевидців подій. В дослідженні показаний історіографічний доробок з даної проблеми та історії повсякденності в Україні, проаналізовано фактори, які впливали на повсякденне міське життя Києва у зазначений час.

Ключові слова: історія повсякденності, повсякденне життя, Київ.

1918 рік є важливим періодом в історії України. В цей час Київ був центром політичних і військових подій, осередком українського культурного життя. Всі ці фактори

відобразились, безумовно, і на повсякденні його мешканців.

Актуальність дослідження полягає в зростанні інтересу до історії повсякденності в сучасних етнологів та істориків.

Метою даної статті є характеристика стану дослідження проблеми повсякденної історії Києва протягом 1918 року; висвітлення проблем, які впливали на життя мешканців міста в зазначений час, як історичні події знаходили своє відображення в повсякденному житті, визначити їхній характер з погляду сприяння розвитку Києва.

Хронологічні рамки даної статті обмежено всім 1918 р. Цей епохальний період став найбурхливішим в розвитку міста Києва через революційні події та державотворчі процеси. На нашу думку, на прикладі 1918 року зручно досліджувати історію повсякденності, оскільки в цей час вплив сторонніх чинників на формування свідомості, психологічного стану мешканців, умов їхнього проживання був чи не найпотужніший за 1917–1920 роки. Серед великого історіографічного доробку на тему історії міста Києва нас цікавитимуть в першу чергу ті праці, де ми зможемо знайти відомості про повсякденне життя його мешканців у 1918 році.

Працями, які містять загальноісторичні, етно-демографічні та статистичні дані з історії Києва початку ХХ століття є тритомна "История Киева в 4-х книгах" за ред. Ю. Кондуфора[1] та книга присвячена Києву з енциклопедичного видання "Історія міст та сіл УРСР"[2]. Також загальні краєзнавчі знання про місто Київ ми маємо змогу отримати з праці М. О. Рибаківа "Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва"[3], а в ще одній праці цього автора міститься інформація про культурне життя Києва на початку ХХ ст., та у 1918 р. зокрема, даною працею є – "Хрещатик відомий і невідомий"[4]. Як відомо, деякі літератори в своїй творчості торкались періоду історії Києва у 1918 році. Серед таких можна відзначити М. О. Булгакова. Історичний аналіз його роману "Біла гвардія" здійснив у своїй праці дослідник Я. Тинченко[5]. Історія Києва у 1917 – 1919 роках була досліджена у праці О. Кучерука "Київ 1917–1919. Адреси. Події. Люди"[6]. В ній автор аналізує долю архітектурних споруд, в яких у вказаний час розміщувались адміністративні українські установи, наводиться інформація, дотична до цієї теми.

Основними джерелами нашого дослідження є також мемуари та спогади людей, які в зазначений період мешкали в Києві постійно або тимчасово перебували в місті, наприклад, Д. Донцова[7]. Збірник "1918 год на Украине" під редакцією С.В. Волкова містить спогади П. Стефановича, Н. Могилянського, А. Гольденвейзера, А. Лукомського[8], які є актуальними для даної теми. Цінним джерелом є спогади і фінського посла в Українській державі та УНР Г. Гуммеруса [9].

Також джерелами з вивчення міського повсякдення є періодичні видання, з яких україномовних в той час було 236, як вказує Т. С. Гринівський [10].

Варто відмітити, що інформативним джерелом з історії київської повсякденності 1918 року є фото міста Києва, які містяться в працях військово-історичного характеру, присвячених подіям, які відбувались протягом 1917 – 1920 років. Серед таких відзначимо праці Я. Тинченка: "Армии Украины 1917 – 1920 гг." [11], "Українські збройні сили березень 1917 р. – листопад 1918 р." [12], "Новітні запорожці" [13].

1918 рік розпочався для Києва бурхливо. Кияни страждали від того, що прихильники різних політичних ідеологій відстоювали свою владу у вуличних боях. В кінці січня – на початку лютого українська влада змушена була покинути Київ, віддавши його більшовикам. Перебування червоних військ в місті відображено в спогадах, зокрема, П. Стефанович згадує про грабунки та репресії, яких зазнавало місцеве населення в той час [8, с. 24-25]. На початку 1918 р. для Києва настав важкий період, мешканці з цього часу перебували у стані шоку від побаченого на вулицях і уявлення того, що з ними могла зробити нова влада, а саме: пограбувати, вбити або створювати різноманітні умови довкола, котрі б не сприяли нормальному життю.

Н. Могилянський пише в спогадах, що це були важкі й голодні часи, коли українська влада боролась з більшовицькою: « *Населення страждало від нестачі харчів та води, яку доводилось діставати ризикуючи життям* » [8, с. 30]. Також автор зазначає, що в цей час у киян з'явився новий страх, який, зазвичай, виникає у людей під час перебування в зоні бойових дій – страх від артилерійських обстрілів [8, с. 30]. Про це ж саме згадує й А. Гольденвейзер [8, с. 77 – 79]. Варто вказати, що крім морального стану киян погіршення зазнав і матеріальний: « *Знайшовши хвилину спокою, я з тривогою піднявся до свого помешкання...Все скло було вибитим, велике трюмо в передпокої розлетілось вщент* » – так А. Гольденвейзер описує стан свого помешкання [8, с. 79].

Отже, спираючись на спогади очевидців подій, можемо стверджувати, що повсякденне життя мешканця Києва на початку 1918 року було вкрай важким. Складності становища додавало те, що Київ опинився центром ідеологічного протистояння за Наддніпрянську Україну між українською та більшовицькою владою. Крім цього, бої відбувались взимку, і будь-яке матеріальне погіршення життя киянина відразу давалось в знаки.

Радянська влада не довго протрималась в Києві, який українці повернули собі через три тижні після приходу більшовиків. За умов Брестського миру українській владі мала надати військову допомогу Німецька та Австро-Угорська імперії, в зв'язку з цим в

Україну було введено військові з'єднання цих держав. У 1918 р. в німецькій армії була сформована спеціальна група "Київ" [14, с. 57].

Про перші дні відновленої, з німецькою допомогою, української влади, пише М. Могилянський: « *Прийшовши до Києва, німці насамперед вичистили неймовірно забруднений при більшовиках вокзал* » [8, с. 37]. Також в його спогадах повідомляється, що з появою німецької армії, в Києві стало комфортніше і спокійніше жити: « *З появою німців, як за помахом чарівного жезла, без всяких загроз або загрозових оголошень, зникли всякі грабежі і насильства. Обиватель зітхнув вільно. Навіть пізньої ночі стало абсолютно безпечно гуляти по вулицях. Відкрилися театри, сінематографи, ресторани, життя заграло швидким темпом свою вічну метушливу музику* » [8, с. 39].

Центральна Рада не змогла проіснувати тривалий час, поступившись в політичному протистоянні колишньому російському імперському генералу П. Скоропадському та його прибічникам в квітні 1918 рок. Час перебування П. Скоропадського при владі позначається на житті міста наступним чином: збільшується кількість приїжджих осіб з терен колишньої Російської імперії в Київ, відносною стабільністю та спокоєм в житті, піднесенням культурного розвитку міста.

Цікаво, з яким захопленням описує Київ цього часу колишній полковник російського генерального штабу Ю. Галич: « *Пишний, яскравий, привільний, розкинувся під золотим сонцем півдня, на крутому березі величного дніпровського лона, зеленіючий кучерявий шапками садів і скверів. Блискучий куполами стародавніх храмів, соборів, монастирів, столичний град Держави Української. Єдиний притягальний центр всієї російської, ще недоконаної буржуазії, вирушивши з берегів Москви-ріки і з кутових проспектів голодного Петрограда, під надійну покров німецьких багнетів* » [4, с. 272]. Аристократія колишніх столиць імперії тікала в Київ, який бачився їй уламком колишнього аристократичного життя, про що пише князь Г. Трубецкой: « *Аристократичний квартал Липки був страшним привидом минулого. Там зібралися Петербург і Москва, майже всі один одного знали* » [4, с. 273].

Київ доволі помітно змінився в часи існування влади гетьмана Скоропадського – «... *Вже восени Київ справляв враження столиці «нової Росії»,* – пише у своїх спогадах М. Шкільник, – «... *зробився центром гуляючого товариського життя, на зразок Парижу чи Будапешту, яке надавала йому еміграція з півночі. Себто російська аристократія і буржуазія, що приїздила з величезними багатствами і почала вести люксове життя. У якому потопали і австро-німецькі князі, графи та барони з дипломатії і військовості* » [4, с. 274].

Якщо киянин був спроможний відвідувати ресторани, то він міг бути цілком задоволений: *«У привокзальних ресторанах було достатньо їжі. Стерлядь та ікра, м'ясні страви, шинка, смачні пироги, білий хліб, масло - скільки завгодно»* [9, с. 54]. Крім цього спогади фінського посла містять інформацію про тогочасні ціни на алкоголь: пляшка французького шампанського коштувала 300 карбованців, склянка горілки - 10 карбованців (горілку замовляли, як воду, адже продаж алкоголю у ресторанах був офіційно заборонений [9, с.57].

Період існування Української Держави позначився на повсякденному житті киянина тим, що він міг відчутти міське життя без присмаку війни. В залежності від своїх матеріальних статків, кияни могли культурно розвиватися, відвідуючи численні театри, читаючи нові видання, кількість яких, як зазначає М. Рибаків помітно зросла в цей час [4, с. 270 –280]. Г. Гуммерус вказує у спогадах про пляж, який був створений німцями і являв дивне видовище для киян: *«Він був поділений огорожею з дроту на дві частини – кожній статі своя. Люди загорали на піску або плавали не обтяжені купальними костюмами. Біля огорожі стояли серйозні німецькі солдати і стежили за дотриманням пристойності»* [9, с. 58]. Д. Донцов у своєму щоденнику так згадує про життя Києва цього часу: *«Не зважаючи на все, подивляю наш Київ, тривожний і гарний. Коли вертав додому, з сторони неба сунули бурі хмари, друга ж сторона блистіла червоною загравою від сонця, яке заходило, а від якого протилежні кам'яниці горіли у вогні. Щодесьять хвилин розлягалася луна від поодиноких стрілів десь на передмістях»* [7, с. 62].

Киянам не судилося дожити в спокої 1918 рік. В листопаді Київ взяли в облогу війська Директорії, які 14 грудня оволоділи містом. Знову повернувся військовий стан, відбулись зміни серед міського населення, зокрема, з Києва пішла німецька армія, покинуло місто чимало російських емігрантів тощо. Кінець року також не вселяв надію киянам на спокійне життя, адже розпочиналось чергове протистояння української влади з російською, повсякденне життя мешканців ставало схожим на те, яким воно було на початку року з усіма наслідками, які могла принести війна.

Отже, підсумовуючи дослідження на тему повсякденного життя киян у 1918 році можна виокремити наступні аспекти, які є значущими у цій проблемі.

Наявна наразі велика джерельна база для розробки даної проблеми дозволяє ретельніше її опрацьовувати сприятиме висвітленню проблеми історії київської повсякденності в багатьох аспектах, а саме: побутовому, соціальному, психологічному, культурному тощо.

Повсякденне життя мешканців Києва 1918 року не було сталим та одноманітним.

Цьому сприяли як зовнішні, так і внутрішні чинники. В залежності від того, чи було місто в стані війни, яка влада перебувала в місті, кияни перебували у відповідному психологічному стані, задовольняючись певними матеріальними благами, або зазнаючи утисків.

Вивчення історії повсякденності міста Києва у 1918 р. та вивчення історії повсякденності загалом має дуже важливе значення для культурної антропології, адже крізь призму повсякдення ми вивчаємо формування та розвиток людини, яка, під впливом факторів повсякденного життя, є учасником та творцем історичних процесів.

Джерела та література

1. История Киева, в 3 т., 4-х книгах за ред. Ю. Кондуфора/ Т.3 Киев социалистический. К.: «Наукова думка», 1985 – 464 с.
2. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. / [Тронько П.Т. (гол. гол. редкол.)]. – Київ : УРЕ. Київ / [ред кол. тома: Бойченко В.О. (гол. ред.), Касименко О.К., Котов В.Н., Кошик О.К., Марченко М.Н., Мельник Л.Г., Овчаренко П.М., ... Рудько М.П.]. – 1968. – 587 с.
3. Рибаків М.О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва / М.О. Рибаків. – Київ : Кий, 1997. – 370с.
4. Рибаків М.О. Хрещатик відомий і невідомий : Краєзнавчі нариси / Михайло Рибаків. – Київ : Кий, 2003. – 504с.
5. Тинченко Я. Белая гвардия Михаила Булгакова / Ярослав Тинченко. – Киев; Львов, 1997. – 252с.
6. Кучерук О. Київ 1917-1919. Адреси. Події. Люди: Художнє видання. – К.: Темпора, 2008
7. Донцов Д.І.. Рік 1918, Київ: Документально-художнє видання / Упоряд.:К.Ю. Галушко. – К.: Темпора, 2002. – 208 с.
8. 1918 год на Украине / Составление, научная редакция, предисловие и комментарии д.и.н. С.В. Волкова. – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2001. – 414 с.
9. Гуммерус Г. Україна в переломні часи. Шість місяців на чолі посольства у Києві / Пер. з фінської та передм. Й.Ремі, В.Пилипенка/ Герман Гуммерус. – Київ : Київський університет, 2004. – 188 с.
10. Гринівський Т.С. Українська преса періоду революції 1917-1920 років.(на матеріалі часопису Книгарь") – режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1526>
11. Тинченко Я. Армии Украины 1917-1920 гг. – М.; ООО "Восточный горизонт", 2002 – 140 с.
12. Тинченко Я. Українські збройні сили березень 1917 р. – листопад 1918 р. (організація, чисельність, бойові дії). – К.: Темпора, 2009. – 480 с.
13. Тинченко Я. Новітні Запорозжці. війська Центральної Ради, березень 1917-квітень 1918: науково-популярне видання. – К.: Темпора, 2010. – 112 с.

14. Фостен Д. Германская армия. 1914-1918 / Д. Фостен, Р. Мэррион; Пер с англ. М.а. Мальцевой; Худож. Д. Эмблтон. - М.: ООО "Издательство АСТ": ООО "Издательство Астрель", 2003. – 62, [2] с.: ил. – (Военно-историческая серия "СОЛДАТЪ").

Аннотация

В данной статье рассмотрена проблема повседневной жизни киевлян в 1918 году. Источниками для исследования послужили воспоминания очевидцев событий. В статье показан историографический комплекс материалов по данной проблеме и истории повседневности в Украине, проанализированы факторы, которые влияли на повседневную городскую жизнь Киева в указанное время.

Ключевые слова: история повседневности, повседневная жизнь, Киев.

Annotation

This article describes the problem of daily life of Kyiv inhabitants in 1918. The sources of investigations were based on the memories of the eyewitness of the events. In this article the author presents the historiographic work on this problem and the history of daily life in Ukraine, analyzes the factors, which had influenced on the daily urban life of Kyiv during the mentioned period.

Key words: contemporary history, daily life, Kyiv.

Оксана Грибан

(Київ)

**ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В
УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

В статті розглядається історія створення та початковий етап історії червонохрестного руху на території України в кінці ХІХ на початку ХХ століття.

Ключові слова: Товариство Червоного Хреста, українські губернії, охорона здоров'я.

Товариство Українського Червоного Хреста є одним із найбільш численних і впливових громадських об'єднань незалежної України, до компетенції якого входить вирішення, за сприяння держави, найбільш значимих проблем, пов'язаних із поліпшенням системи охорони здоров'я населення, подолання різноманітних соціальних хвороб та ін. Зважаючи на це, вивчення історичного досвіду діяльності цього громадського об'єднання